

legal person, who at least once used borrowed funds. Wherein, the most valuable facts are the solvency of the borrower, the timeliness and completeness of their debt payment. That is why, in the modern conditions of the banking system functioning, a credit bureau is its mandatory and integral part, which primarily contributes to the preservation of its efficiency, durability and security.

It should also be noted that one of the main factors of cooperation between credit bureaus and banks is their mutual interest. Banks, on one side, provide information on borrowers, and the bureau, on the other side, accumulates the information and distributes it between banks.

At the same time, at the present stage of the credit bureaus functioning, the influence of both stimulating and constraining factors is felt, the ones that exist in the external legal and economic environment and within organizations.

The contradictions of the cooperation between the bureaus and banks are also of no smaller importance. Therefore, the improvement of the credit bureaus activities should start with the harmonization of the technical cooperation issues: the establishment of the unity components of the subsystems and elements of the credit risk management, the creation of the conditions for the realization of the goals and tasks of the bank and the bureau to work with their borrowers as an open social and economic system, the provision of the financial and economic independence of both the bank and the credit bureau.

Since the results of the bureau have a significant impact on the effectiveness of the banks activities in the performance of the credit transactions, we consider it necessary to introduce into the practice the factor of payment for the information provided by the bureau. This will help to ensure the collection of the real and qualitative information, that banks will be able to safely use in the process of their credit relations in the future.

One of the primary measures to promote the development of credit bureaus should be the legislative registration of all the regulatory documents governing their activities, and the professional selection and placement of the Bureau personnel.

The solution of the designated problems will contribute to the reliability and quality of the information about each borrower.

Keywords: lending services market, credit risk, credit bureau, credit history, credit history users, borrower.

УДК 631.1.016 : 303.43

РЕАЛІЗАЦІЯ ОБҐРУНТОВАНИХ СТРАТЕГІЙ РОЗВИТКУ ЯК ЗАПОРУКА УСПІШНОГО ФУНКЦІОНУВАННЯ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ

**В.В. Гарбар, кандидат економічних наук
Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки»**

У статті досліджено умови відтворення виробництва у фермерських господарствах, за яких забезпечується конкурентоздатність їхньої продукції. Проаналізовано науково обґрунтовані стратегії та показники розвитку залежно від досягнутого ними рівня сталості. Значну увагу приділено визначенню стратегічних цілей та напрямів розвитку фермерських господарств.

Ключові слова: фермерське господарство, сталий розвиток, циклічність, хвилеподібність, відтворення, конкурентоспроможність.

Постановка проблеми. Важливим чинником розвитку аграрного сектору економіки України є успішно функціонуюче сільськогосподарське виробництво, у якому вагоме місце відводиться фермерським господарствам.

Їхня діяльність ґрунтується на сучасних системах управління виробництвом у багатьох сферах, де можна швидко отримати результати, віддачу вкладених зусиль і коштів. Тому фермерам дуже важливо розробити й реалізувати на практиці ефективні стратегії розвитку своїх господарств. Проте велика кількість із них нині не мають таких стратегій, що здебільшого веде до фінансової нестабільності. Зважаючи на вищезазначене, реалізація обґрунтованих стратегій розвитку є основою ефективної роботи фермерських господарств протягом довгострокового періоду.

Завдання статті полягає в систематизації та узагальненні теоретичних і методичних аспектів стратегічного забезпечення сталого розвитку фермерських господарств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Багатогранні аспекти стратегічного розвитку аграрних підприємств і фермерських господарств зокрема досліджені в наукових працях О.Ю. Єрмакова, В.О. Іванченка, М.І. Кісіля, Ю.О. Лупенка, М.Й. Маліка, В.Я. Месель-Веселяка, П.Т. Саблука та інших дослідників. Вагомий внесок у дослідження проблем сталого розвитку зробили такі вчені-економісти: Є.М. Борщук, Б.В. Буркинський, В.І. Данілов-Данільян, Є.М. Комісаренко, В.П. Прадун, О.В. Шубравська та багато інших авторів.

Проте, незважаючи на широкий спектр питань, охоплених дослідженнями, недостатньо опрацьованими залишаються теоретико-методологічні аспекти визначення стратегічних цілей та напрямів сталого розвитку фермерських господарств.

Методика досліджень. У процесі підготовки статті використовувалися такі методи дослідження: дедуктивний, індуктивний – при дослідженні теоретичних аспектів стратегічного забезпечення сталого розвитку фермерських господарств; економіко-статистичні методи – для зіставлення фактичних даних звітних та попередніх років; спостереження, узагальнення в процесі розробки остаточних висновків на основі одержаних результатів.

Результати досліджень. Фермерські господарства здійснюють свою підприємницьку діяльність у багатоукладній економіці, що створює у виробництві сільськогосподарської продукції конкурентні умови.

За останні шість років (2010–2015) кількість фермерських господарств відчутно зменшилася – на 22% (табл. 1). Така тенденція викликана неефективною стратегією розвитку частини фермерських господарств, що в умовах загострення конкурентної боротьби між виробниками привело до того, що великі агрохолдинги поглинають малі фермерські господарства. Для подальшого аналізу фермерських господарств перш за все потрібно визначити сутність поняття «сталий розвиток фермерського господарства». У процесі проведених досліджень виявлено, що в економічній літературі та на практиці поняття «сталість», «стійкість» та «стабільність» розвитку підприємства змішують, тому доцільно розглядати «сталість» як узагальнену наукову категорію, а «стійкість» і «стабільність» як поняття, що входять до цієї категорії.

Виходячи з цього запропоновано використовувати спеціальне поняття «сталий розвиток фермерського господарства» та розглядати його сутність на основі категорії «сталості», яка в тривалому періоді припускає циклічний і

хвилеподібний характер розвитку, що, незважаючи на закономірні коливання, може набувати ознак сталості у відтворювальних процесах, а на окремих етапах – стабільності.

1. Динаміка основних характеристик фермерських господарств за 2010 – 2015 рр.

Показник	Рік						2015 р. у % до 2010 р.
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	
Кількість господарств	41524	40965	40676	40752	321333	32303	78
у т.ч. господарства, які очолюють: чоловіки	33901	33326	32841	32820	25649	25882	76
жінки	7623	7639	7835	7932	6484	6421	84
Площа с.-г. угідь – всього, тис. га	4291	4346	4389	4452	4708	4344	101
у т.ч. рілля, тис га	4162	4222	4261	4310	4543	4223	101
У т.ч. з розрахунку на одне фермерське господарство: площа с.-г. угідь – всього, га	103	106	108	109	147	135	131
у т.ч. ріллі	100	103	105	106	141	131	131
Чисельність працівників з розрахунку на 100 га с.-г. угідь, осіб	2	2	2	2	2	2	100

*Джерело: дані Державної служби статистики України за відповідні роки [4 – 6].

Важливими ознаками сталості розвитку фермерського господарства є не тільки постійне відтворення їхніх ресурсів та економічних відносин, а й збереження міцних ринкових позицій, що можливо досягти лише на основі максимального використання внутрішніх і зовнішніх можливостей для розвитку протягом тривалого періоду.

Найбільш суттєвими з цих заходів слід вважати ті, що мають стратегічний характер. Тому кожному фермерському господарству необхідно формувати ефективну стратегію сталого розвитку. На кожному етапі економічного розвитку господарства – як спаду, так і підйому, необхідно забезпечувати виробництво конкурентоздатної продукції, що можливо за певних умов відтворювального процесу (табл. 2). Досягнення конкурентоспроможності продукції фермерського господарства в умовах нерівномірності загальних процесів розвитку потребує додаткових інвестицій. Етап зростання прибутку фермерського господарства має певні межі. Він завершується, як тільки новаторська форма виробництва перетворюється на традиційну. Процес впровадження нововведень не відбувається рівномірно, а характеризується циклічністю. Причиною коливань є стратегічні нововведення, які спричиняють запровадження інших, дрібніших інновацій, що створюють умови для швидкого зростання інвестицій й настання фази

тривалого процвітання. Фази піднесення можуть перериватися негативними фазами спаду на інших коротших циклах, що накладаються на основну модель. Згасання тривалих хвиль пов'язано з вичерпанням потенціалу нововведень, зменшенням прибутку, збільшенням кількості банкрутств, унаслідок яких відбувається остаточне очищення виробничого апарату від застарілих елементів. Тому хвилеподібність є важливою закономірністю економічного зростання фермерського господарства.

2. Типи відтворення у фермерських господарствах, за яких може забезпечуватися конкурентоздатність їхньої продукції

Типи відтворення	Характеристика
Розширене	Сталість за рахунок активізації: - стала тенденція зростання; - активне зростання (відтворюються з прискореним приростом)
Просте	Сталість забезпечується у випадках: - розширеного або звуженого відтворення окремих складових за незмінності загальних результатів виробництва; - простого відтворення усіх складових виробничого процесу та його результатів
Звужене	Сталість забезпечується за рахунок «проїдання» капіталу в окремих випадках (скорочення усіх або окремих складових виробничого процесу та його результатів)

*Джерело: дослідження автора.

В умовах хвилеподібності процесів розвитку сільське господарство не може забезпечувати постійно високі темпи розширеного відтворення, отже йому періодично потрібний поштовх для розвитку. Уперше такий поштовх було здійснено на етапі масового створення фермерських господарств, а наступний – при формуванні системи державної їх підтримки. Нині, коли потенціал цієї системи застосовується частково, темпи розвитку фермерських господарств уповільнюються, частина з них припиняє діяльність і переходить на простий і звужений типи відтворення виробництва, відносин і капіталу.

Найважливішою умовою сталого розвитку фермерських господарств є досягнення конкурентоспроможності. Тому при розробленні стратегії сталого розвитку кожному фермерському господарству слід передбачати насамперед заходи з підвищення конкурентоспроможності його продукції.

У процесі досліджень встановлено, що важливою особливістю формування процесу сталого розвитку фермерських господарств є врахування довготривалих потреб їхніх сімей на основі певної системи стратегічних цілей і заходів. Тому стратегію сталого розвитку фермерських господарств слід розглядати як систему стратегічних цілей і заходів щодо відтворення їхнього капіталу, економічних відносин із власниками земельних ділянок, матеріально-технічних, фінансових, інвестиційних та інших ресурсів, а також праці, з метою забезпечення конкурентоздатності продукції та потреб фермерів і членів їхніх сімей.

Стратегії розвитку фермерських господарств мають різнитися залежно від досягнутого ними рівня ефективності. Тому за рівнем сталості фермерські господарства доцільно поділяти на шість груп: виражено сталі, середнього рівня сталості, умовно сталі, з переважанням несталості, виражено несталі та несталі з ознаками банкрутства. Кожну із зазначених груп варто також поділяти на дві підгрупи за наявності або відсутності соціальних і екологічних ефектів. Найбільш важливі ознаки для цих груп господарств наведено на рисунку 1.

Рис. 1. Види спеціальних стратегій розвитку фермерських господарств

*Джерело: дослідження автора.

Відповідно до запропонованого поділу фермерських господарств за рівнем сталості основні показники розвитку доцільно оцінювати за нижченаведеними шкалами від одного до шести (табл. 3).

3. Основні показники розвитку фермерських господарств для оцінки рівня їхньої сталості

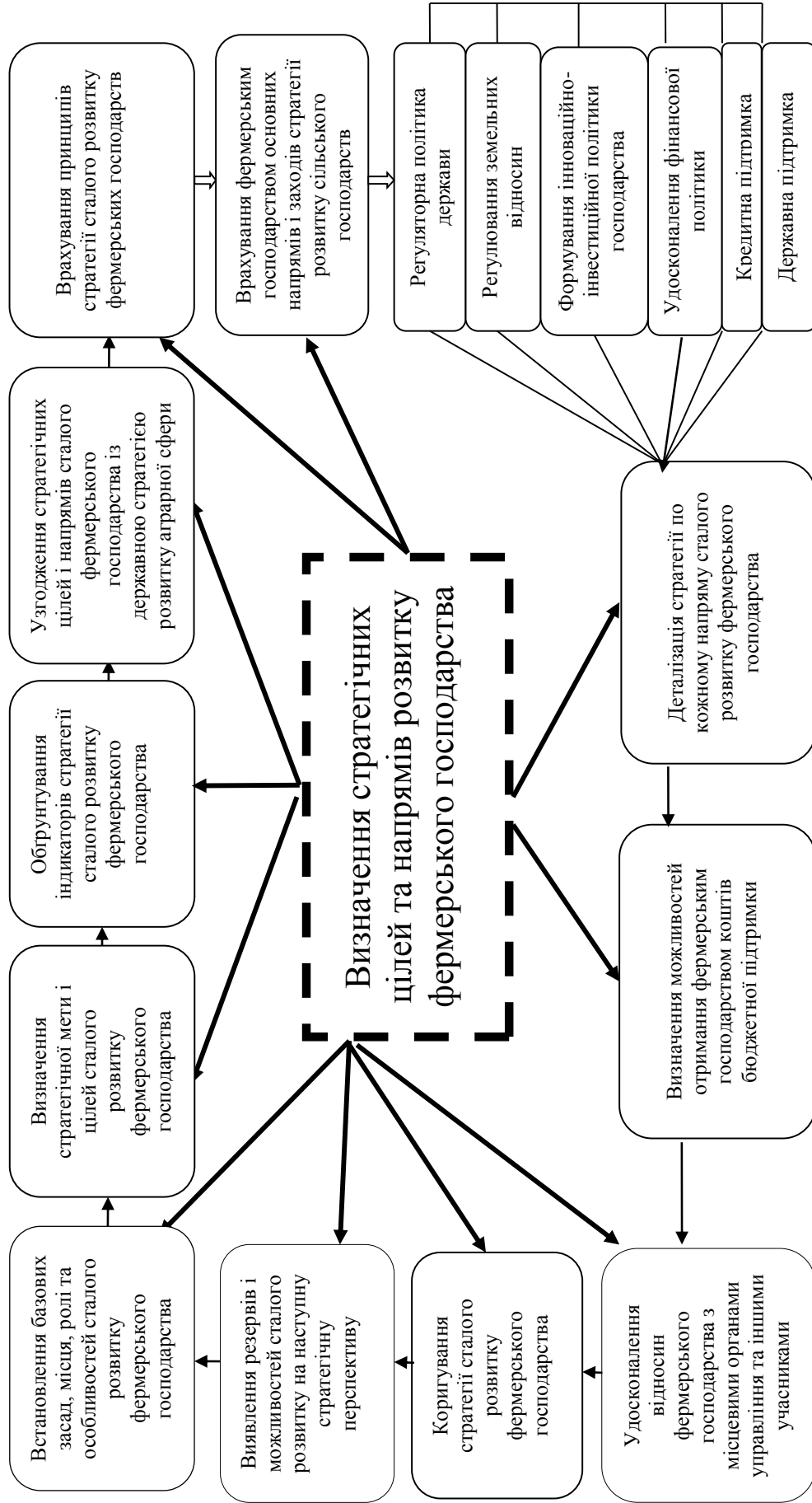
№ п/п	Показник	Відповідне місце у шкалі
1	Показники ефективності	Найвища, середня, низька, незначна збитковість, середня збитковість (не перевищує обсяг амортизації) і високий рівень збитковості
2	Середньорічний темп приросту капіталу	Високий (>10,0%), середній (4,0–9,0%), низький (1,0–3,0%), незначне скорочення (від –1,0 до –2,0%), середній рівень скорочення (від –3,0 до –7,0%) і значне зменшення капіталу(>–8,0%)
3	Зміна значень показників випуску продукції в стратегічному періоді у відсотках до попереднього періоду	Значні темпи приросту (>6,0%), середні темпи приросту (2,0–6,0%), незначний спад (до –2,0%), помірні темпи спаду (від –3,0 до –5,0%) і значний спад (понад –6,0%)

*Джерело: дослідження автора.

Стратегічні заходи щодо сталого розвитку фермерських господарств слід здійснювати на основі відповідної науково обґрунтованої стратегії (рис. 2).

Висновки. Озброєність фермерів науково обґрунтованими стратегіями є важливою умовою того, що вони зможуть забезпечити успішне функціонування своїх господарств протягом довгострокового періоду. Тому при виборі стратегій розвитку фермерських господарств доцільно надавати перевагу тим, які передбачають розширене відтворення капіталу, і послідовно обирати для реалізації варіанти, що забезпечують спочатку високі, потім середні та помірні, а насамкінець низькі темпи відтворення капіталу.

Фермерським господарствам, які забезпечують розширене відтворення капіталу, доцільно реалізовувати стратегію зростання, із середніми темпами – стратегію активізації діяльності, а з помірними темпами – стратегію набуття стану постійної сталості. За наявності простого відтворення капіталу слід формувати стратегію підвищення рівня сталості.

Рис. 2. Визначення стратегічних цілей та напрямів розвитку фермерських господарств

У представленій схемі розвитку фермерських господарств враховано, що під стратегічною його метою слід розуміти якнайдоцільніше виконання фермерськими господарствами своїх функцій і заходів виходячи із стратегічних цілей, цільових орієнтирів і пріоритетних напрямів розвитку аграрного сектору економіки.

*Джерело: дослідження автора.

Література

1. Єрмаков О. Ю., Лайко О. О. До методології формування стратегій розвитку сільськогосподарських підприємств // Наук. вісн. НУБіП України. Серія : «Економіка, аграрний менеджмент, бізнес». 2014. Вип. 200. Ч. 2. С. 107–114.
2. Кісіль М. І., Іванченко В. О. Теоретико-методологічні та практичні аспекти формування ефективності інвестицій фермерських господарств // Економіка АПК. 2012. № 7. С. 55–62.
3. Малік М. Й. Розвиток малих підприємницьких форм // Організаційно-економічна модернізація аграрної сфери : наукова доповідь / за ред. П. Т. Саблука. К., 2011. С. 167–172.
4. Сільське господарство України. 2013 : стат. зб. / Держ. служба статистики України. Київ, 2014. 399 с.
5. Сільське господарство України. 2014 : стат. зб. / Держ. служба статистики України. Київ, 2015. 379 с.
6. Сільське господарство України. 2015 : стат. зб. / Держ. служба статистики України. Київ., 2016. 360 с.

References

1. Yermakov O. Y., Laiko O. O. The methodology of formation of strategies of agricultural enterprises. *Science. bul. «NUBiP» of Ukraine. Series : «The economy, farm management, business»*, 2014, no. 200, Part 2, pp. 107–114 (in Ukrainian).
2. Kisil M. I., Ivanchenko V. O. Theoretical, methodological and practical aspects of investment of farms efficiency. *Economy of AIC*, 2012, no. 7. pp. 55–62 (in Ukrainian).
3. Malik M. Y. *The development of small business forms*. Organizational and economic modernization of the agricultural sphere : scientific report / ed. P. T. Sabluk. Kyiv, 2011. pp. 167–172 (in Ukrainian).
4. *Agriculture of Ukraine. 2013 : stat. yearbook*. State Statistics Service of Ukraine. Kyiv, 2014. 399 p.
5. *Agriculture of Ukraine. 2014 : stat. yearbook*. State Statistics Service of Ukraine. Kyiv, 2015. 379 p.
6. *Agriculture of Ukraine. 2015 : stat. yearbook*. State Statistics Service of Ukraine. Kyiv, 2016. 360 p.

Одержано 05.10.2016

Аннотація

Гарбар В.В.

Реализация обоснованных стратегий развития как залог успешного функционирования фермерских хозяйств.

Важным фактором развития аграрного сектора экономики Украины является успешно функционирующее сельскохозяйственное производство, где значительное место занимают фермерские хозяйства, руководители которых должны использовать научно обоснованные стратегии для успешной работы своих хозяйств в течение длительного

периода.

Целью статьи является систематизация и обобщение теоретических и методических аспектов стратегического обеспечения устойчивого развития фермерских хозяйств.

При проведении исследования применялись дедуктивный и индуктивный методы – при исследовании теоретических аспектов стратегического обеспечения устойчивого развития фермерских хозяйств; экономико-статистические методы – для сопоставления фактических данных отчетного и предыдущих лет; наблюдения, обобщения в процессе разработки окончательных выводов на основе полученных результатов исследования.

В статье исследованы специальные стратегии и показатели развития в зависимости от достигнутого ими уровня устойчивости. Значительное внимание уделено определению стратегических целей и направлений развития фермерских хозяйств на основе научно обоснованной стратегии. Вооруженность фермеров такими стратегиями являются важным условием того, что они смогут обеспечить успешное функционирование своих хозяйств в течение долгосрочного периода.

При выборе стратегий развития фермерских хозяйств целесообразно отдавать предпочтение тем, которые предусматривают расширенное воспроизводство капитала, и последовательно выбирать для реализации те варианты, которые обеспечивают сначала высокие, затем средние и умеренные, а в конце низкие темпы воспроизводства капитала. Фермерским хозяйствам, которые обеспечивают расширенное воспроизводство капитала, целесообразно реализовывать стратегию роста, со средними темпами – стратегию активизации деятельности, а с умеренными темпами – стратегию приобретения состояния постоянной устойчивости. При наличии простого воспроизводства капитала следует формировать стратегию повышения уровня устойчивости.

Ключевые слова: фермерское хозяйство, устойчивое развитие, цикличность, волнообразность, воспроизведение, конкурентоспособность.

Annotation

Harbar V.V.

The implementation of reasonable development strategies as a guarantee of the successful functioning of farms.

An important factor in the development of the agricultural sector of Ukraine is successfully functioning agricultural production, where an important place occupied by farms whose managers should use evidence-based strategies for the success of their farms for a long period.

Aim of the article is to systematize and synthesis of theoretical and methodological aspects of strategic sustainable development of farms.

The study applied the deductive and inductive methods - the study of the theoretical aspects of strategic sustainable development of farms; economic and statistical methods - to compare the actual data reporting and prior years; observation, synthesis in the development of the final findings on the basis of the results of the study.

In the article the specific strategies and indicators of progress achieved, depending on their level of sustainability. Special attention is given to the strategic goals and directions of development of farms through science-based strategies. Farmer's equipment of such strategies is essential that they be able to ensure the successful operation of their farms for a long period.

When choosing strategies for the development of farms is advisable to give priority to those that provide the expanded reproduction of capital, and consistently choose to implement those options, providing the first high, then medium and mild, and finally low rate of reproduction of capital. Farms that provide the expanded reproduction of capital, it is appropriate to implement the growth strategy, with average rates - revitalization strategy, and with a moderate pace - strategy of acquiring permanent state of sustainability. In the presence of simple reproduction of capital should shape the strategy of raising the level of sustainability.

Key words: farm enterprise, sustainable development, cyclical nature, wave-like nature, reproduction, competitiveness.